

ПОРІВНЯЛЬНА ЦИВІЛІСТИКА

УДК 347.627(477+4/8).001.36

Драгомирова Юлія Василівна,
аспірантка кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ У ПРАВІ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Постановка проблеми. Питання шлюбно-сімейних відносин у процесі розвитку і становлення нашої держави, особливо в умовах інтеграції до Європейського Союзу не тільки в економічному, але й у соціально-культурному, а також у морально-етичному плані, є найбільш актуальними, оскільки вже самі по собі є основою становлення і розвитку суспільства в цілому. Сімейне право займає вичене місце серед інших галузей права, тому що сім'я необхідна кожній людині. Вона впливає на розвиток суспільства, його моральне здоров'я і є одним з факторів підвищення соціальної активності людей. Сім'я на протязі століть, у всіх її проявах і формах, служила джерелом розвитку не тільки людського суспільства, але і вклала в нього основи духовності, культури, моралі, а також економічні підмоги розвитку держави в цілому.

Оскільки ж шлюб є добровільним і вільним союзом чоловіка і жінки, ніхто не вправі впливати на волевиявлення суб'єктів на вступ і перебування у відповідному соціальному статусі чоловіка і дружини (подружжя). Практиці й історії суспільства відомі випадки розірвання шлюбно-сімейних відносин як з волі і бажання одного з подружжя у зв'язку зі збігом несприятливих обставин, так і в зв'язку з подіями, що наступили, а також можливість розірвання шлюбу і по взаємній згоді.

Стан дослідження теми. Проблемам правового регулювання припинення шлюбу, їх правовим наслідкам, особливостям розподілу майна, тощо присвячені роботи виданих вчених-юристів радянського і сучасного періодів в галузі загальної теорії права, цивільного і сімейного права: Ч.Н. Азімова, С.С. Алексеєва, М.В. Антокольської, С.М. Братуся, Є.М. Ворожейкіна, Д.В. Генкіна, В.С. Гопанчука, К.А. Глиняної К.М., Граве, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, О.О. Єрошенко, Н.М. Єршової, О.С. Іоффе, І.В. Жилінкової, О.М. Калітенко, В.М. Косака, Н.С. Кузнєцової, В.В. Луця, Р.П. Мананкової, В.П. Маслова, Г.К. Матвеєва, О.А. Пушкіна, О.А.

Підопригори, З.В. Ромовської, В.О. Рясенцева, О.І. Сафончик, В.І. Семчика, Є.А. Суханова, В.М. Самойленка, В.А. Тархова, Ю.К. Толстого, Є.О. Харитонова, Я.М. Шевченко, Ю.С. Червоного та інших дослідників загальних права спільної власності подружжя, питань щодо припинення шлюбу.

Метою статті є аналіз особливості правового регулювання розірвання шлюбу за національним правом зарубіжних країн, при цьому необхідно відзначити, що законодавчі питання розірвання шлюбу в Україні та інших країнах урегульовані не повною мірою. Ці пробіли заповнюються судовою практикою. У зв'язку з викладеним, представляється дуже важливим аналіз чинного законодавства деяких зарубіжних країн щодо припинення шлюбу, і окрема, розірвання шлюбу і застосування його норм у судовій практиці.

Саме ці питання на сьогоднішній день є актуальними і вимагають пильної уваги, тому ми звертаємося до даної теми, у якій будемо намагатися освітити питання правового регулювання розірвання шлюбу за законодавством деяких зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Законодавству і судовій практиці зарубіжних країн відомо чимало підстав для розірвання шлюбу. У багатьох державах існує принцип свободи розірвання шлюбу, але разом з тим, існують країни з такою правовою системою, що розглядає шлюб як нерозривний союз і не допускає ідеї розірвання шлюбу. Слід зазначити, що в різних країнах системи законодавства, що регулюють розлучення можна розділити на три основні групи. До першої групи відносяться держави, що взагалі не допускають розірвання шлюбу при житті подружжя, тобто розлучення у даних країнах заборонено. Характеризуючи законодавство цих країн, необхідно зазначити, що припинення шлюбу можливо тільки внаслідок визначеного юридичного складу, яким є смерть одного з подружжя, або ж визнання його померлим за рішенням суду. Це

країни, на формування права яких вплинула католицька церква. Так, Конституція Ірландії містить у собі норми, які прямо забороняють приймати нормативні акти, у яких би містилася підстава для розірвання шлюбу. Це ж передбачено законодавством Аргентини і Колумбії. Порівняно недавно можливість розірвання шлюбу була надана в Італії (1970р.), Португалії (1976р.), Іспанії (1981р.) [1, с.165].

До другої групи відносяться країни, законодавство яких допускає розлучення у строго визначених випадках, причому в їхню кількість (поряд з такими, як подружня невірність, тяжкі образи та інше) включається взаємна згода подружжя на розлучення. Саме взаємна згода в таких країнах як Данія, Норвегія, Швеція, Мексика розглядається як самостійний привід до розлучення – на підставі його можна розлучитися без пояснення дійсних причин розладу сімейного життя [2, с. 98].

Яскравими прикладами даної групи є такі країни як Англія і Франція. Так, відповідно до Французького цивільного кодексу (ст. 229-232) підставою для розлучення служили такі обставини: подружня зрада; присудження одного з подружжя до тяжкого і ганебного покарання; зловживання одного з подружжя щодо іншого; грубе звертання і тяжкі образи, нанесені одним подружжя іншому.

Крім цього, всі правові системи можливо розділити ще на дві великі групи в залежності від дозволу питання рівності чоловіка і жінки щодо ініціативи розірвання шлюбу. У багатьох числі держав обоє з подружжя знаходяться в рівному положенні, але в ряді країн (Алжир, Сирія, Єгипет) чоловік знаходиться в привілейованому положенні. Саме на друге положення хотілося б звернути особливу увагу, оскільки ситуація, коли жінки знаходяться в рівному положенні присутнє практично у всіх країнах, на формування правової системи яких не зробила впливу мусульманська релігія, Іслам, Шаріат. У даних державах розірвання шлюбу проводиться за рішенням суду переважно з ініціативи чоловіка, і тільки іноді за взаємної згоди сторін. Однак останнім часом простежується тенденція закріплення права жінки (дружини) звертатися до суду за розірванням шлюбу. Підставою для звертання до суду у мусульманських державах є: хвороба дружини або чоловіка; відсутність довгий час чоловіка без яких-небудь на те підстав, що наносить дружині моральний збиток; конфлікт між подружжям; не здатність чоловіка утримувати дружину і дитину; не дотримання умов контракту [3, с. 130].

Крім цього, існують ще правові системи, де є присутнім інститут сепарації (розлучення), тобто роздільне проживання подружжя. Він застосовується в тих випадках, коли чоловік або дружина не хочуть остаточно розривати подружні відносини.

Тепер цей інститут використовується порівняно рідко як у державах «сім'ї континентального права» (ст. 296-305 Цивільного кодексу Франції), так і в країнах «сім'ї загального права». Для встановлення роздільного проживання подружжя суд використовує як підгрунтя ті фактори, що передбачені правовою системою для розірвання шлюбу [4, с. 167].

Разом з тим майже в кожній європейській державі є свої правила, що складають особливості розлучень в цій країні. Наприклад, у Польщі не допускається розлучення, незважаючи на повний і стійкий розлад спільного життя, якщо внаслідок розірвання шлюбу можуть постраждати інтереси спільних неповнолітніх дітей або подружжя, якщо з інших причин рішення про розлучення суперечило б принципам соціально-суспільних засад суспільства. Розлучення не допускається також, коли його вимагає один з подружжя, винятково винний у розладі спільного життя, крім випадків, коли інший з подружжя надасть згоду або коли його відмова у згоді на розлучення за даних обставин суперечить принципам соціуму.

У деяких країнах, а саме Ірландія, Аргентина, Колумбія розлучення взагалі заборонено [5, с. 356]. У той же час є країни, де одержати розлучення дуже просто. У Швеції, наприклад, судді позбавлені права втручатися в розлучення, а саме в його причини. Суд зобов'язаний розлучити подружжя не вимагаючи ніяких доказів розпаду сім'ї, обмежуючись постановою про наслідки розірвання шлюбу [6, с. 385-389]. У Японії, якщо обоє подружжя прийшли до взаємної згоди щодо розлучення, вони подають заяву в муніципалітет, при цьому розірвання шлюбу припустимо в присутності лише одного з подружжя. При відсутності взаємної згоди питання про розлучення вирішується судом за заявою одного з подружжя. У ряді закордонних країн також існує можливість удатися до «відлучення від столу і ложа», також роздільному проживанню, про яке згадувалося вище, тобто фактичному розлученню.

У державах, де допускається розірвання шлюбу, звичайно в законі дається перелік його підстав (подружня зрада, грубе, жорстоке поводження з іншим подружжям і т.д.), а в деяких країнах включається до складу підстав також взаємна згода подружжя на припинення шлюбного союзу. В інших державах домогтися розлучення значно складніше, тому що воно обумовлено строго визначеними в законі обставинами (зокрема, терміном роздільного проживання подружжя).

Сучасне законодавство про розлучення відрізняє більш ліберальне відношення до припинення шлюбного союзу при житті подружжя, що виражається або у відмовленні від вичерпного переліку підстав для розірвання шлюбу або в істотному його розширенні. В Англії встановлюється

підстава для розлучення – непоправний розпад шлюбу. Але позивач в обґрунтування непоправності розпаду шлюбу повинен довести одну з п'яти обставин, перерахованих у законі: подружня зрада; поведження відповідача, що виключає можливість продовження спільного життя; залишення сім'ї; роздільне проживання подружжя терміном до двох років при згоді відповідача на розлучення і до п'яти років незалежно від його згоди на розірвання шлюбу. В Англії, як і в більшості держав, у шлюбнорозлучний процес входить також примирлива процедура. Адвокат позивача повинен обговорити зі своїм клієнтом можливість примирення і проінформувати про це суд. Якщо в ході процесу суд знайде, що є які-небудь шанси на примирення, він може відкласти розгляд справи на термін, що бути вважати потрібним.

Законодавство Франції відносить до підстав для розірвання шлюбу взаємну згоду, припинення спільного життя, провину. Розлучення неможливо, якщо з моменту укладання шлюбу не пройшло шести місяців. Позов про розлучення на підставі взаємної згоди подружжя може бути поданий обома з подружжя або одним з них. У першому випадку подружжя не зобов'язані приводити які-небудь докази припинення шлюбних відносин. В другому – позивач повинен зазначити причини, що призвели до неможливості продовження сімейного життя, а відповідач повинен ці причини визнати і дати згоду на розлучення. У випадку його незгоди суд задовольнити позов не може. Позов про розлучення на підставі фактичного припинення спільного життя подають у двох випадках: якщо сторони не живуть разом протягом останніх шести років; якщо відповідач протягом останніх шести років страждає психічним захворюванням і можливість відновлення сімейного життя є малоімовірною.

В Італії суддя виносить рішення про розірвання шлюбу, переконавши в марності спроб примирення, а також встановивши, що духовна і фізична спільність між подружжям не може більш підтримуватися або не може бути відновлена внаслідок наявності однієї з наступних обставин: якщо один з подружжя після вступу до шлюбу засуджений до карного покарання (у виді каторжних робіт, позбавлення волі на термін понад 15 років і ін.) за злочин, вчинений до чи під час перебування у шлюбі (за винятком політичних злочинів); якщо у відношенні було винесене рішення про судове розлучення або їхня згода про встановлення окремого проживання було затверджено судом, або мала місце фактична сепарація подружжя [7, с. 89]. Термін роздільного проживання повинний бути не менше п'яти років.

Законодавство про розірвання шлюбу деяких штатів США також відмовилося від принципу провини, допускаючи розлучення через фактичний

розпад шлюбу. В Австралії всі підстави для розлучення замінені однією – непоправним розпадом шлюбу за умови 12-місячного роздільного проживання подружжя.

Згідно з законодавством деяких держав рішення суду про розірвання шлюбу визнається остаточним, а тому в такому випадку не потребується реєстрація розірвання шлюбу в органах реєстрації актів громадянського стану. Наприклад, в США суд видає свідоцтво про розлучення.

Деякі особливості в питанні розірвання шлюбу містить законодавство Великобританії, США, інших держав «сім'ї загального права». Англійська правова система передбачає, що заява про розірвання шлюбу не може бути надана, якщо з моменту укладання шлюбу не пройшло три роки.

Кодекс Танганьїки тільки чоловіку надає право вирішувати – розлучатися чи ні. Однією з підстав для розлучення тут вважається зрада тільки дружини. Вона має право вимагати припинення шлюбу, якщо чоловік відсутній більш півтора роки або якщо він не надає їй коштів для існування. Дрібні знаки неухажливості (не надання відповідного одягу, жіночих приладів) не є підставою для розлучення.

Питання припинення шлюбу – піднімаються в багатобічних конвенціях про розлучення, зокрема це: Гаазька конвенція «Про розлучення» 1902 року в Європі і кодекс Бустаманте 1928 року в Сполучених Штатах Америки. Вони закріпили досить стиснуті правила щодо розірвання іноземних шлюбів. Так, у відповідності зі статтею 1 Гаазької конвенції «подружжя можуть подати позов про розлучення (сепарації) тільки в тому випадку, якщо національний закон або закон міста, де був заявлений позов, дозволяє розлучення» [8, с. 588].

У відповідності зі ст. 280 СК України розірвання шлюбу громадянина України з іноземним громадянином, а також шлюбу між іноземними громадянами на території України провадиться відповідно до законодавства України. Ця ж стаття встановлює органи, що компетентні, розглядати справи про розірвання шлюбу. Існує чимало договорів про надання правової допомоги в процесах, щодо розлучення укладених між Україною й іншими державами. Інші ж установлюють колізійні прив'язки, які визначають законодавство, що застосовується до розірвання шлюбу; органи, компетентні розглядати ці справи.

Висновки. Таким чином, у питаннях щодо припинення шлюбу велике значення має законодавство України. Разом з тим, слід враховувати також вимоги іноземних держав з зазначених питань, а також положення міжнародних договорів України, і в першу чергу договорів щодо правової допомоги.

Процедура розлучення в різних країнах або надмірно ускладнена (обов'язкова участь адвокатів – у ФРН, тривале проживання за місцем розлучення – в окремих штатах США), або, навпаки, спрощена (наприклад, у деяких штатах Мексики подружжя може розірвати шлюб, надсилаючи свої заяви поштою). Безпосередньо рішення щодо розірвання шлюбу приймають суди або органи реєстрації актів громадянського стану.

В окремих країнах існує інститут «сепарації», тобто роздільного проживання подружжя, запозичений з католицького церковного права. Він застосовується у тих випадках, коли чоловік або жінка не хочуть остаточно розривати подружні відносини. Як правило, це проміжна ланка для розлучення. Правовими наслідками встановлення роздільного проживання є збереження деяких обов'язків, що випливають із шлюбу, зокрема обов'язку взаємної матеріальної підтримки та обов'язку подружньої вірності. Водночас подружжя отримує право окремого проживання, відбувається поділ майна. Після

закінчення встановленого строку роздільного проживання подружжя суд повинен за заявою одного з них розпочати процес розлучення.

Розірвання шлюбу призводить до багатьох важливих правових наслідків не лише для колишнього подружжя, а й для їх дітей. Одним з найважливіших питань є питання щодо взаємного утримання розлучених. Виникають також проблеми особистого характеру, зокрема про збереження загального прізвища або повернення дошлюбного. На регламентацію відносин із взаємного утримання подружжя після розлучення впливає загальна відмова від погляду на розлучення, як на покарання за провину, як на санкцію за шлюбне правопорушення. Сьогодні законодавство більшості країн встановлює рівний для чоловіків і жінок обов'язок допомагати одне одному матеріально. При цьому береться до уваги стан здоров'я, вік, рівень життя протягом шлюбу, матеріальні потреби, нинішнє і майбутнє фінансове становище колишнього подружжя тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Международное частное право. – К., 1997. – С. 165.
2. Матвеев Г.К. Советское семейное право. – М., 1985. – С. 98.
3. Омар аль Ашкар. Семейное право в Шариате Исламе. – Аммаи. – 1996. – С. 130.
4. Международное частное право. – К., Юринкоминтер, 1997. – С. 167.
5. Гражданское торговое право капиталистических стран. – М., – 1987. – С. 356.
6. Петришина Л.В. Брак в международном аспекте // Человек, закон, общество. – № 3-4. – 2001. – С. 385-389.
7. Хазова О.А. Брак и развод в буржуазном семейном праве: сравнительно-правовой анализ. – М. : Наука. – С. 87.
8. Международное частное право. – Харьков, Консум. – 1998. – С. 588.

Драгомирова Юлія Василівна

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗІРВАННЯ ШЛЮБУ У ПРАВІ ДЕЯКИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Головною метою статті є аналіз особливостей правового регулювання розірвання шлюбу за національним правом зарубіжних країн. Визначення порядку розірвання шлюбу, підстав та правових наслідків. Особливу увагу було приділено порівняльно-правовій характеристиці норм зарубіжного законодавства та правовому регулюванню розірванню шлюбу за законодавством України.

Ключові слова: подружжя, правовий захист, правове регулювання, розірвання шлюбу, правові наслідки, розподіл майна, гарантії реалізації прав, правовий статус.

Драгомирова Юлія Васильевна

ОСОБЕННОСТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ РАСТОРЖЕНИЯ БРАКА В ПРАВЕ НЕКОТОРЫХ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Целью статьи является анализ особенностей правового регулирования расторжения брака по национальному праву зарубежных стран. Определение порядка расторжения брака, оснований и правовых последствий. Особое внимание было уделено сравнительно-правовой характеристике норм зарубежного законодательства и правовому регулированию расторжению брака по законодательству Украины.

Ключевые слова: супруги, правовая защита, правовое регулирование, расторжения брака, правовые последствия, раздел имущества, гарантии реализации прав, правовой статус.

Dragomirova Julia

PECULIARITIES OF LEGAL REGULATION OF TERMINATION OF MARRIAGE IN THE RIGHT OF SOME FOREIGN COUNTRIES

The purpose of this work is to analyze the peculiarities of the legal regulation of divorce under the national law of foreign countries. Determination of the order of divorce, grounds and legal consequences. Particular attention was paid to the comparative legal characteristics of the norms of foreign legislation and the legal regulation of divorce under Ukrainian law.

Keywords: spouses, legal protection, legal regulation, divorce, legal consequences, division of property, guarantees of the realization of rights, legal status.